

Slavo Kukić¹
Ekonomski fakultet
Mostar
slavo.kukic@tel.net.ba

Originalni naučni rad
UDC 316.42.063:316.32
DOI
Primljeno: 15.01.2012.
Prihvaćeno: 01.05.2012.

Globalizacija – projekt nade ili prijetnja budućnosti?

Apstrakt

U odnosu na fenomen globalizacije danas su dominantne dvije oprečne skupine pristupa. Prema jednoj, globalizacija nije upitna ni iz procesualne, ni iz vrijednosne perspektive. Procesualno, ona je dio zakonomjernosti općeg povijesnog hoda čovječanstva i nemoguće ju je zaustaviti. I ne samo to. Svako zaustavljanje je po sebi, u vrijednosnom smislu, retrogradnost i antihumanizam. Po drugima, međutim, smisao i dosezi globalizacije imaju sasvim suprotno značenje. Ona je, ekonomski, proces planetarizacije dominacije krupnog kapitala. No, to nije i najgore. Ona je i proces vrijednosne i kulturološke unifikacije, a to, onda, znači i proces uništavanja identiteta svih ostalih za račun identiteta krupnog kapitala. U tom procesu će, po istoj matrici, stradati prvo identiteti malih naroda, a potom i svi ostali. Iz te perspektive promatrano globalizacija je nužno i antihumanizam, protiv je temeljnih postulata života čovjeka i društva. Kako se, dakle, prema globalizaciji pozicionirati?

Ključne riječi: *globalizacija, antiglobalisti, država-nacija, kulturna uniformnost, kolonijalizam.*

Abstract

In relation to the phenomenon of globalization today are dominant two opposite groups of approaches. According to one, globalization is not questionable, either from processual or from the value perspective. Processually, it is the part of the regularity of the general historical walk of humanity and it is impossible to stop it. And not only that. Each stop is by its own, in terms of value, retrogradation and antihumanism. According to others, however, the point and scope of globalization have completely opposite meanings. It is, economically, the process of planetization of domination of big capital. But, that is not the worst. It is a process of value and cultural unification, and this also means the process of destroying any other identities of the big capital. In this process, according to the same matrix, will first die identities of small nations,

¹ Profesor sociologije na Sveučilištu u Mostaru. E-mail: slavo.kukic@tel.net.ba

and then everyone else. From this perspective, globalization is a necessary antihumanism, and it is against the fundamental postulates of human life and society. How, therefore, to take a position towards the globalization?

Keywords: globalization, antiglobalists, state-nation, cultural uniformity, colonialism.

1. Uvod

Globalizacija je danas, po svemu, pojam koji se – kako u svakodnevnom životu tako i u znanstvenom vokabularu – najintenzivnije koristi. U svakodnevnom životu primjetna je – u komunikaciji političkih elita, gospodarstvenika, slučajnih prolaznika – prava utrka u korištenju ovog termina. Nerijetka je, pri tome, pojava da mu, oni koji termin globalizacija koriste, niti ne znaju pravo značenje.

S druge, pak, strane, za označavanje istog fenomena u svijetu se koriste različite kovanice. U Francuskoj je, primjerice, uobičajen naziv *mondijalizacija*, u Španjolskoj i Latinskoj Americi termin *globalizacion*, Njemačkoj *Globalisierung* itd.

Evidentna je i različitost pojmova koji se, za označavanje istog procesa, koriste u znanosti – od „globalne formacije”² i „globalne kulture”³, preko „globalnog sistema”, „globalne modernosti” i „globalnog procesa”⁴, do „globalizacijske kulture”⁵ i „globalnih gradova”⁶ itd. U upotrebi je, međutim, najčešće termin „globalizacija”, kojeg se već koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina počinje relativno najučestalije koristiti da bi se označio novi, po svojem značenju planetarni proces⁷.

² Christopher Chase-Dunn, *Global Formation: Structures of the World-Economy*, Cambridge: Polity Press, 1991.

³ Vidjeti: Arjun Appadurai, *Disjuncture and Difference in the Global and Cultural Economy*, Public Culture, 2, 1990, str. 1-24; Arjun Appadurai, *Modernity at Large*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997., kao i Roland Robertson, *Globalization – Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications Ltd, 1992.

⁴ Vidjeti: Leslie Sklair, *Sociology of the Global System*, London: Harvester Wheatsheaf, 1991; Mike Featherstone, (ed.), *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. London: Sage, 1990; Friedman, T.L., *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, New York: Farrar, Straus&Giroux, 1999.

⁵ Jameson, Frederik and Maso Miyoshi, (ed.), *The Cultures of Globalization*, Durham: Duke University Press, 1998.

⁶ Vidjeti: Sassen Saskia, *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton: Princeton University Press., 1991; Carlos Fortuna (ed.), *Cidade, cultura e globalização*, Lisboa: Celta, 1997.

⁷ Anthony Giddens, *Sociology*, Oxford: Polity Press, 1990; Anthony Giddens, *Odbjegli svijet: kako globalizacija oblikuje naše živote*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2005.

Teško se, prema tome, nakon svega, ne složiti s tezom Ulricha Becka da je globalizacija u posljednjih tridesetak godina zasigurno najviše upotrijebljena, a istodobno najrjeđe definirana, najvjerojatnije najnerazumnija, nejasna i politički najefikasnija udarna riječ.⁸ I ne samo to. Takvu poziciju, ali i približno ista obilježja, ona bi mogla zadržati i u godinama koje dolaze.

Izvjescna je evolucija i u pristupu dosega globalizacije. Tijekom osamdesetih i devedesetih godina XX. stoljeća prepoznatljiva je, primjerice, sklonost podjelama teoretičara globalizacije na *radikale* i *skeptike* (Giddens), ili, u *Heldovoj* verziji, *hiperglobaliste* i *skeptike*⁹. Za prve, *radikale* ili *hiperglobaliste*, svijet nacionalnih ekonomija, suverenih država i samosvojnih kultura pripada prošlosti, a globalizacija je neumitna historijska nužnost. Nezadržive ekonomske sile: multinacionalni finansijski kapital, kompanije i MMF kao svjetski ekonomski arbitar pretvaraju nacionalne ekonomije u svoje lokalne jedinice. Time se prazni autonomija i suverenitet nacionalnih država. S informatičko-medijskom revolucijom i njezinim kulturnim proizvodima – TV serijama, vijestima i filmovima – najavljuje se kraj i nacionalnim kulturama i identitetima. Umjesto višepolarnog stvoren je uniformni, unipolarni svijet. Jezikom *Fukuyame*, dramatične borbe, ratovi i konflikti pripadaju prošlosti, došli smo do harmoničnog poretka, do kraja historije¹⁰.

Za *skeptike*, međutim, stvari izgledaju bitno drugačije. Priča o globalizaciji je samo još jedan u nizu mitova i ništa više. Stvarnost, smatraju oni, ide potpuno u drugom smjerom. Ili još konkretnije, danas je taj isti svijet manje integriran nego uoči Prvog svjetskog rata. Umjesto globalizacije na djelu je regionalizacija – stvaranje tri velika finansijska i trgovačka bloka, evropskog, pacifičko-azijskog i američkog – koji ne ujedinjuju već dijele svijet. S druge strane, početak XXI. stoljeća ne najavljuje smrt nacionalne države. Potpuno suprotno, na sceni je proliferacija novih nezavisnih država, a nacionalne države sve više postaju kreatori globalizacije, uspostavljaju pravila koja oblikuju svjetsku ekonomiju. Na djelu je, prema tome, ne integracija svijeta, nego njegova fragmentacija, podjela na različite i sukobljene civilizacijske blokove i etničke enklave¹¹.

Odnos prema globalizaciji se, međutim, formira i po drugim kriterijima. Najznačajnije je, dakako, svrstavanje po principu opredjeljivanja za ili protiv globalizacije kao planetarnog procesa. Sukladno tom kriteriju se sve više udomaćuje podjela na *globaliste* i *antiglobaliste*.

⁸ Ulrich Beck, *Što je globalizacija?*, Zagreb: Vizura, 2003.

⁹ David Held, et al., *Global Transformations*, Cambridge: Polity Press, 1999.

¹⁰ Frensis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York: The Free Press, 1992.

¹¹ David Held, *Demokratija i globalni poredak*, Beograd: Filip Višnjić, 1997.

2. Nekoliko teza o pojmu

Pro et contra globalizacije je, a to sugerira i naslov rada, u središtu ove analize. Prije toga, međutim, neophodno je, a u funkciji ostvarivanja potrebnih pretpostavki apostrofirane analize, izvršiti razgraničenje između nekoliko temeljnih pojmova.

Prvi je, bez dvojbi, pojam *globalizacije*. Što, dakle, pod njim podrazumijevati? U literaturi je moguće pronaći veliki broj određenja. Za *Scholtea*, pimjerice, globalizacija je „deteritorijalizacija – ili [...] rast suprateritorijalnih odnosa među narodima”¹². *Held*, opet, pod njom podrazumijeva „[...] širenje, produbljavanje i ubrzavanje međuzavisnosti u svim aspektima suvremenog društvenog života – od kulture do kriminala, od financija do duhovnosti”¹³. Globalizacija je, pojašnjava on, „proces (ili skupina procesa) koji uključuje transformaciju u prostornoj organizaciji socijalnih odnosa i transakcija – određenih u terminima njihovog opsega, jačine, brzine i utjecaja – generirajući transkontinentalno i međuregionalno kretanje, mreže aktivnosti, interakcije i upotrebe moći”¹⁴. Za *Robertsona*, globalizacija je ideja koja se odnosi na „smanjivanje svijeta, ali i na jačanje svijesti o svijetu kao cjelini”¹⁵. *Friedman* pod tim fenomenom razumije neumoljivu „integraciju tržišta, država-nacija i tehnologija u do sada neviđenom stupnju koja omogućava pojedincima, korporacijama i državama-nacijama da protežu širom sveta dalje, brže, dublje i jeftinije nego ikad pre [...] širenje slobodnog tržišta kapitalizma do svake zemlje na svijetu”¹⁶. Za *Gidensa*, globalizacija se može shvatiti „kao intenzifikacija društvenih odnosa na svjetskom planu, koja povezuje udaljena mjesta na takav način da lokalna zbivanja uobličavaju događaji koji su se odigrali kilometrima daleko i vice versa.”¹⁷. Prihvatljivim, dakako, budući da ne govori ništa o posljedicama globalizacije – a u vezi s njima i jesu najveći teorijski sporovi – smatramo određenje *Ulricha Becka*, po kojem globalizacija označava „proces gospodarskog, socijalnog, kulturnog i političkog djelovanja koje nadmašuje granice nacionalnih država”¹⁸. Ona, pojašnjava Beck, znači proces kroz koji suverene nacionalne države isprepliću te potkopavaju transnacionalni akteri s različitim udjelima i stupnjevima moći, orijentacija, identiteta i mreža.

¹² Jan Aart Scholte, *Globalization. A critical introduction*, London: Macmillan, 2000, str. 46.

¹³ David Held, et.al, *Isto*, str. 2.

¹⁴ *Isto*, str. 16.

¹⁵ Roland Robertson, *Globalization – Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications Ltd, 1992, p. 8.

¹⁶ Thomas L. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, New York: Farrar, Straus&Giroux, 1999, p. 7-8.

¹⁷ Entoni Gidens, *Posledice modernosti*, Beograd, 1998, str. 69.

¹⁸ Ulrich Beck, *Što je globalizacija?*, Zagreb: Vizura, 2003, str. 44-45.

Uz globalizaciju je, međutim, potrebno spomenuti i neke druge pojmove koji se koriste, nerijetko da bi se označio isti fenomen, a kojima je značenje bitno drugačije. Među njima je, prije svih, pojam *globalizma*. U pitanju je, prema *Becku*, ideologija neoliberalizma u kojoj svjetsko tržište eliminira ili zamjenjuje političko djelovanje. A to znači da globalizam reducira multidimenzionalnost globalizacije na samo jednu, ekonomsku dimenziju, dok sve ostale – ekološku, kulturološku, političku, društvenu globalizaciju spominje, ako ih uopće spominje, samo kao podređene dominaciji svjetskog tržišnog sustava. Razliku između globalizacije i globalizma apostrofiraju i neki drugi autori. Za *Cohena* i *Kennedya*, primjerice, globalizacija je „objektivni svjetski proces integracije”, a globalizam „svijest o življenju u ‚jednom svijetu’”¹⁹.

U vezi s globalizacijom su, na koncu, i neki drugi pojmovi. U znanstvenu terminologiju je, primjerice, uveden pojam *glokalizacija*²⁰, mogućnost da se iz globalnog asortimana bira razne elemente i adaptira ih lokalnim potrebama s ciljem da se uspostavi kreativan odnos između lokalnog i globalnog. U upotrebi je, na koncu, i pojam *grobalucije*, kojeg u upotrebu uvodi *Ritzer*, a koji pod njim podrazumijeva fenomen potpuno suprotan glokalizaciji, dakle općinjenost rastom (ili profitom) koji organizacije i nacije gura da se šire globalno i to na štetu lokalnog.

U vezi s globalizacijom je, na koncu, i tzv. *antiglobalizacijski* pokret. U pravilu se, naime, pod tim pojmom podrazumijeva planetarno protivljenje globalizaciji kao ideji i kao procesu. Unutar pokreta se, međutim, termin „antiglobalizacijski” u pravilu ne koristi. Umjesto toga ističe se potreba za drugačijom globalizacijom, onom koja bi se pravednije odnosila prema ljudima i održivije prema prirodi. *David Graeber*,²¹ primjerice, zagovara težnju za globalizacijom slobode i tolerancije, ekoloških standarda, radničkih prava, prihvaćanja različitosti [...] Ne radi se, drugim riječima, o antiglobalističkom, nego o najviše internacionalno usmjerenom, globalno povezanom pokretu koji je ikada viđen. Akteri pokreta, naime, ističu mnoge pozitivne aspekte globalizacije – pojačanu komunikaciju između ljudi, sve veću planetarnu svijest o socijalnim i ekološkim problemima, raširenije shvaćanje planete kao jednog sustava za kojeg smo zajedno odgovorni, stvaranje kozmopolitske svijesti. Ali se, zato, unutar pokreta protivljenje globalizaciji ogleda u protivljenju sve većim socijalnim podjelama i nepravdama i sve većem uništavanju prirode. Umjesto toga, poručuju pripadnici ovog pokreta, globalizirati treba ljudska prava, poštivanje različitosti, toleran-

¹⁹ Robin Cohen and Kennedy Paul, *Global Sociology*, London: Macmillian Press Ltd, 2000, str. 358.

²⁰ Roland Robertson, *Globalization – Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications Ltd, 1992, str. 15.

²¹ *David Graeber* je, inače, profesor antropologije sa sveučilišta u Yaleu.

ciju, održivi razvoj i tako dalje. Stoga promicatelji apostrofirane ideje i pokreta radije, umjesto termina antiglobalizacijski, koriste neke druge – „globalizacija odozdo”, „alternativna globalizacija”, „pokret za globalnu pravdu i solidarnost”, „pokret protiv korporacijski vođene globalizacije” i slične.

3. Točke teorijskog sporenja

Što je globalizacija? Je li ona stvarnost ili fikcija? Radi li se o starom ili novom procesu? Dokida li globalizacija koncept nacije-države? Donosi li ona blagostanje ili je tek novi oblik kolonijalizma? Je li njezin rezultat kulturna uniformiranost? To je samo dio iz široke palete pitanja u vezi s kojima postoje teorijska sporenja.²²

3.1. Globalizacija kao stari ili kao novi proces

Doista, je li *globalizacija stari ili novi proces*. To je, drugim riječima, jedno od pitanja koja izazivaju nedoumice, pa i teorijska sporenja. Dio autora, naime, ovaj proces vezuje isključivo za suvremenost. Nerijetki se, pri tome, koncentriraju isključivo na posljednjih dvadesetak godina. Rijetki, međutim, nisu ni oni za koje, ono što se danas naziva globalizacijom, nije ništa novo. Dapače, mnogi su dokazi u prilog tezi kako se radi o procesu s dugom historijom. Ili, još konkretnije, u dugom globalizacijskom hodu moguće je izdvojiti najmanje tri velika historijska vala. Prvi od njih se podudara s rađanjem modernog evropskog društva tijekom XVI stoljeća, u vremenu kada globalnom arenom – budući da doživljava teritorijalnu ekspanziju, ekonomsko-tehnološku i vojnu superiornost – dominira i gospodari.

Drugi val, potom, nastaje u jeku industrijske revolucije, sredinom XIX. stoljeća i traje do Prvog svjetskog rata. Radi se, zapravo, o vremenu u kojem je međunarodna trgovina bilježila ogromne stope rasta. Radi se, s druge strane, i o vremenu kojeg su obilježili veliki migracijski pokreti radne snage u pravcu Amerike i Australije. Oba ta procesa, proces slobodne trgovine s jedne i kretanja ljudi s druge strane, su, doduše, zaustavljeni. Razlog tome treba tražiti u najmanje tri grupe uzroka – sukobu između velikih sila i eskalaciji agresivnih nacionalizama koji kulminiraju u Prvom svjetskom ratu, stvaranju autoritarnog sustava u SS-SR-u koji, osim toga, označava potpunu suprotnost zapadnom ekonomskom i političkom sistemu, te, na koncu, podjeli jedinstvenog svjetskog prostora na neprijateljske blokove.

²² Pregled navedenih, ali i nekih drugih teorijskih sporenja u vezi s globalizacijom dao je Jan Arthur Scholte u svojoj studiji *Globalization. A critical introduction*, iz 2000., godine

Najzad, treći veliki val globalizacije započinje s okončanjem Hladnog rata, a sam proces dobija novi zamah padom Berlinskog zida. Ovaj najnoviji, treći val bitno obilježavaju tehnološko-informatička revolucija, globalna ekonomija, globalna kultura i nadnacionalni politički sistemi.

No, to nije sve. Dapače. Usporede li se kretanja danas s onima u prošlosti, primjerice tijekom druge polovice XIX. stoljeća, među njima postoji veliki stupanj sličnosti. I ne samo to. Stupanj otvorenosti i integriranosti međunarodne ekonomije je, smatraju neki, danas niži nego u drugoj polovici XIX. i prvim desetljećima XX. stoljeća²³. Prihvati li se, pak, takvo mišljenje, iz njega proizlazi i slijedeći logičan sud – da sadašnji stupanj globalizacije nije, kako se često, i bez razloga, smatra, nešto novo i do sada neviđeno. Ako se, pak, o novini i može govoriti, onda je ona vezana za činjenicu da današnja globalizacija, kako apostrofira *Ellen Wood*, „predstavlja univerzalizaciju kapitalističkih socijalnih odnosa”²⁴. Novina je, potom, i u činjenici da su razmjere globalizacijskih aktivnosti danas mnogo šire u odnosu na prošlost u kojoj su, objektivno, bili ograničeni na vrlo uzak krug ljudi i mali u opsegu. Na koncu, pogrešno bi bilo globalizaciju danas, kao i onu u prošlosti, svoditi samo na njezinu ekonomsku dimenziju.

U uskoj vezi s pozicioniranjem u odnosu na ovo pitanje – dvojbu, zapravo, radi li se o starom ili novom procesu – je i svrstavanje u odnosu na dilemu je li, u slučaju globalizacije dakako, po srijedi *stvarnost ili fikcija*. Oni, naime, za koje je globalizacija novi, proces koji je obilježio konac XX. stoljeća, u njoj prepoznaju bitnu sastavnicu stvarnosti i XXI. stoljeća. Sukladno tome, dakle, ni sudjelovanje u njoj nije stvar izbora nego nužnost. Da je globalizacija dio suvremene stvarnosti priznaju, među inima, i akteri antiglobalizacijskog pokreta. U odnosu na ostale oni se, istina, razlikuju zbog svoje orijentacije da loše strane globalizacije promijene i zaustave, a dobre prošire i dalje razvijaju. Oni, međutim, koji fenomen globalizacije vezuju s prošlošću, priču o globalizaciji kao procesu suvremenosti smatraju napuhanom, dapače klasičnom fikcijom, pomodnim konceptom i izmišljotinom koja islužnim intelektualcima služi kao nova tema koja ih održava na površini.

3.2. Dokida li globalizacija koncept nacije-države

Jedna od bitnijih točki teorijskog sporenja se, bez dvojbe, odnosi i na pitanje *dokida li globalizacija koncept nacije-države?* Relativno široko je rasprostranjen stav kojeg, dakako, zastupaju *hiperglobalisti*, a koji se svodi na tezu kako je „globalizacija nova epoha u ljudskoj historiji u kojoj su nacije-države postale nepri-

²³ Hirst Paul and Thompson Grahame, *Globalizacija – međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja*, Zagreb: Liberata, 2001, str.12.

²⁴ Mark Rupert and Smith Hazel, (eds.) *Historical Materialism and Globalization*, London: Routledge, 2002.

rodne”²⁵, da globalizacija dokida koncept nacije-države, da države više i nisu važne, da, drugim riječima, njihovo mjesto zauzima naddržavni i nadnacionalni, umreženi globalni imperij, kako kažu Hardt i Negri. Sukladno tome, dakako, tvrdi se kako treba očekivati da, u relativno bliskoj budućnosti, nestane i nacionalnih proizvoda i nacionalnih tehnologija, nacionalnih korporacija i industrija, te da države gube ili u potpunosti izgube „kontrolu nad osnovnim elementima svoje gospodarske politike”²⁶.

S takvim shvaćanjem se, istina, ne slažu svi. Veliki je, naime, broj teoretičara globalizacije, u redovima *skeptika* dakako – među njima posebnu težinu imaju *Hirst* i *Thompson* – za koje država igra najvažniju ulogu u internacionalizaciji ekonomije. Sukladno tome oni odbijaju uopće govoriti o globalizaciji ekonomije uz argumentaciju da se i danas najveći dio trgovine ne odvija globalno nego, naprotiv, unutar određenih regionalnih blokova – Europske Unije, ASEAN-a u Aziji, MECROSUR-a u Južnoj Americi, NAFTA-e (North America Free Trade Agreement).²⁷

Skeptici, potom, osporavaju i teze kako korporacije gube identifikaciju s matičnom zemljom, kako postaju bezprostorne, globalne. Istraživanja, naime, koja su za cilj imala utvrđivanje indeksa globaliziranosti multinacionalnih korporacija – indeksa koji se izražava kroz stupanj imovine i udio zaposlenih u trećim zemljama – pokazala su da je beznačajan broj onih korporacija čiji je indeks globaliziranosti iznad 75%. I ne samo to. Među 25 prvih takvih korporacija prije petnaestak godina nije bilo niti jedne iz SAD²⁸.

Sukladno takvom stanju stvari, smatraju skeptici, pogrešna je i priča oko korporacija koje miču države s vrha piramide moći. Prema tome, teorijsku pažnju bi, umjesto na tu fikciju, smatra *Dicken* (1998), trebalo usmjeriti na istraživanje kompleksnih i specifičnih odnosa država i korporacija danas. On, istina, ne spori izmijenjenu ulogu i funkcije države u uvjetima suvremenog svijeta. No, pri tome je važno da „nacija država nastavlja značajno doprinositi mijenjanju i preoblikovanju globalne ekonomske mape”, da, drugim riječima, korporacije bez država ne znače ništa. I ne samo to. Bez zelenog svijetla i potpore države – a u prilog tome se eksploatiraju i različiti empirijski pokazatelji o pomoći koje su, u prethodnih petnaestak godina, najmoćnije korporacije dobile od matične države – korporacije nikad niti ne bi prešle granice nacionalnih država.

²⁵ David Held et al., *Global Transformations*, Cambridge: Polity Press, 1999, str. 3.

²⁶ Manuel Castells, *Informacijsko doba – Ekonomija, društvo i kultura*, Svezak II, Zagreb, 2002, str. 250.

²⁷ Izvoz zemalja EU-a izvan granica Unije, primjerice, sudjeluje unutar ukupne trgovine sa svega 8% (Hoffmann, Jürgen. *Globalne opasnosti i mogućnosti za politiku rada u EU*, Zagreb: Revija za socijalnu politiku, 6 (3/4): 307-329. 1999.)

²⁸ Vidjeti: Peter Dicken, *Global Shift – Transferring the World Economy*, New York: Guilford Press, 1998, str. 194-195.

Ne treba, doduše, dvojiti da države i danas igraju značajnu ulogu čak i u globalnim razmjerama. Nemoguće se, međutim, ne složiti s tezom kako je njihov suverenitet ipak postao „višeslojan”, kako kažu Scholte i Held. Ili, još konkretnije, dio toga suvereniteta je prenesen na *naddržavne* autoritete, kakvi su, primjerice, Međunarodni sud za ratne zločine u Haagu, WTO itd. Došlo je, potom, i do rasta globalnih korporacija i njihove sve veće težine u stvarnom upravljanju svijetom. Nesporan je, na koncu, i stalno rastući utjecaj *nevladinih organizacija i civilnog* sektora, koje na globalnoj razini sve više preuzimaju ulogu partnera ili čak i zamjenjuju države kao subjekte – posebice siromašne države od kojih sve više preuzimaju i neke sektore poput zdravstva, borbe protiv gladi i siromaštva, zaštite prirode itd.

3.3. Globalizacija i kulturna uniformiranost

Jedno od temeljnih teorijskih pitanja je i pitanje *donosi li globalizacija kulturnu uniformiranost?* No, ono je istodobno i jedna od temeljnih točki sporenja. *George Ritzer* se, primjera radi, proslavio svojom tezom o *mcdonaldizaciji* društva. Prema toj tezi, učinkovitost, mjerljivost, isplativost, predvidljivost i kontrola postaju temelj načina na koji spremamo i jedemo hranu, ali i načina na koji funkcionira društvo, načina na koji živimo. Ili još konkretnije, uniformiranost i jednoličnost postaju globalni „željezni kavez” kojem nitko i ništa ne može izbjeći. *Mcdonaldizacija* ili, jezikom *Benjamina Barbera*, *McWorldizacija* postaje stil života koji nudi jednoličnost, uniformiranost življenja i razmišljanja, ali i zahtjeva svojevrsnu odanost i potpunu ovisnost, stil kojem ne treba čovjek, građanin, nego potrošač. Jasno je, dakako, da su *McWorld* i *McDonaldizacija* metafore, te se umjesto *Mcdonald*’sa može pojaviti masa drugih metafora istog značenja - *MTV*, *Nike*, *Coca-Cola* ili neka druga korporacija. Ali, suština je ista – put prema sve uniformiranijem načinu prehrane, odijevanja, životnih stilova i stavova, pa i sve uniformiranijim društvima.

Nerijetki, međutim, nisu ni autori koji ne prihvaćaju ovakvo tumačenje posljedica globalizacije. Za njih, globalizacija ne proizvodi uniformiranost i jednoličnost. Potpuno suprotno, s njom se povećava mogućnost da se, više nego ikada prije, uživa u različitostima, u raznolikim životnim stilovima, novim kulturama. Zbog slijepog straha od *SAD*-a, smatraju, protivnici globalizacije ne uviđaju kako danas Azijski reperi u Londonu grickaju tursku pizzu, Indijci u New Yorku uče plesati salsu, Meksikanci jedu obroke iz Tihog oceana pripremljene od engleskog kuhara i slično. Svijet, drugim riječima, nikad nije bio bliži mogućnosti da svaka osoba sama za sebe izabere kulturni ili bilo koji drugi identitet koji želi.

S druge strane, dolazak novih i nepoznatih ideja i dobara stvara pretpostavke sve većih mogućnosti lokalnim kulturama i tradicijama da se izraze i prošire svo-

je lokalne specifičnosti i posebnosti, da izraze i prošire mogućnost *globalizacije* kao procesa stvaranja sve heterogenijeg svijeta, kao procesa u kojem individue i lokalne grupe, živeći u pluralnom svijetu, imaju visok stupanj mogućnosti prilagodbe i inovacije. To je, na koncu, proces koji stvara plodno tlo za hibridizaciju, za hibridne identitete, dinamično mješanje kultura, od kojih svatko uzima ono što mu odgovara²⁹.

Globalizacija potom, nastavljaju zastupnici ovog pristupa, omogućuju razvijanje transgraničnih identiteta. Vrlo je vjerojatno da će se, primjerice, zastupnice feminističke filozofije iz BiH više poistovjetiti sa zastupnicama iste ideologije bilo gdje u svijetu nego s osobama iz BiH koje smisao svoga javnog angažmana grade na etničkim premisama.

Na koncu, budući da znači „kraj nacionalnog projekta”, globalizacija, „ohrabruje rast nenacionalnih obrazaca kolektivnih identiteta”³⁰. I ne samo to. Ona stvara mogućnost da jedna osoba ima nekoliko identiteta – da se osjeća pripadnikom više nacija, više rasa, seksualnih preferencija i slično.

3.4. Globalizacija – pretpostavka globalnog blagostanja ili neokolonijalizma

Donosi li globalizacija blagostanje ili je ona, potpuno suprotno, novi oblik kolonijalizma? Ovo je, također jedno od centralnih, možda i najznačajnije pitanje teorijskog sučeljavanja i sporenja. Pri tome je, dakako, potrebna jedna napomena. Govori li se o pozitivnom ili negativnom utjecaju globalizacije, u pravilu se radi o njezinim učincima na demokraciju, ljudska prava i prava manjina, mir, socijalnu pravdu, siromaštvo i glad, zaštitu prirode i očuvanja bioraznolikosti itd. A odgovori su, pojednostavljeno, međusobno radikalno suprotstavljeni. Za jedne, globalizacija je *win-win* scenarij u kojem dobivaju svi, za druge, poput pripadnika tzv. antiglobalizacijskog pokreta, u pitanju je samo novi oblik kolonijalizma.

Podupiratelje globalizacije karakterizira teza kako ona pruža široke mogućnosti za pravi svjetski razvoj. Jer, pojašnjavaju, s njezinim razvojem značajno se poboljšavaju i životni uvjeti u gotovo svim zemljama (MMF, 2003). Slične teze se mogu pronaći i u izvještaju Svjetske banke iz 2002. godine. U njemu se, između ostalog, apostrofira uspjeh globalizacije u smanjivanju siromaštva u zemljama Trećeg svijeta koje su se više integrirale u tokove svjetske ekonomije. Ili, kako ističe jedan od teorijskih zastupnika ovog pristupa, „globalizacija nudi bogatiji život, u širokom smislu, za ljude u bogatim zemljama i jedini realističan

²⁹ John Tomlinson, *Globalization and Culture*, Chicago: The University of Chicago Press, 1999.

³⁰ Jan Aart Scholte, *Globalization. A critical introduction*, London: Macmillan, 2000, str.160.

put iz siromaštva za siromašne u svijetu³¹. I ne samo to. Ona će, dodaju neki iz ovog intelektualnog kruga, povećati sigurnost građana u odnosu na državu i time povećati građanske individualne slobode.

Na globalizaciju, međutim, mnogi pripadnici antiglobalizacijskog pokreta gledaju potpuno drugačije. U pitanju je, smatraju, „proces u kojem korporacije premještaju novac, tvornice i proizvode još većom brzinom u potrazi za jeftinom radnom snagom i sirovinama, te vladama koje su voljne zanemariti zakone za zaštitu potrošača, radnika i prirode”³². Ona je, zapravo, tekuća vrpca koja okružuje svijet proširujući jaz između bogatih i siromašnih³³.

4. Umjesto zaključka

Globalizacija je, bez dvojbi, jedna od vrućih globalnih teorijskih tema. Oprečne teorijske slike u odnosu prema njoj posljedica su samo temeljno različita odnosa prema novoj realnosti koja se ubrzano formira. Iz tih se razloga, dakako, osvjetljavaju samo neki od fragmenata te realnosti, oni koji se idealiziraju ili, pak, oni koje se demonizira. Nova realnost, međutim, egzistira neovisno o tome i paralelno s tim.

Kompleksan pristup globalizaciji bi se, stoga, umjesto svrstavanja „za” ili „protiv”, morao temeljiti na nekoliko premisa. No, prije svega bi se, uvažavajući globalizaciju kao dio života suvremenog čovjeka i društva, činjenicu da živimo u društvu u kojem se konture novog – globalnog kozmopolitskog društva – tek naziru, morao usmjeriti na identificiranje dva lika globalizacije, njezinih pozitivnih i negativnih učinaka. Cilj je da se prve podrži, stimulira, a druge stavi pod lupu teorijske kritike, etičkog vrednovanja, izgradnje svojevrsnog globalnog kodeksa zahvaljujući kojem bi se ta vrsta utjecaja eliminirala ili barem minimalizirala.

Literatura

1. Albrow, Martin and King Elizabeth (ur.). *Globalization, Knowledge and Society*. London: Sage, 1990.
2. Appadurai, Arjun. *Disjuncture and Difference in the Global and Cultural Economy*, *Public Culture*, 2, 1-24, 1990.

³¹ Philip Legrain, *Open world: the Truth about Globalization*, London: Abacus, 2003, str. 24.

³² Mark Ritchie, *Globalization vs. Globalism*,

URL: <http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/kirsh.htm> (31.03.2004.), 1997.

³³ John Feffer (ed.), *Living in Hope: People Challenging Globalization*, London: Zed Books, 2002.

3. Appadurai, Arjun. *Modernity at Large*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
4. Barber, Benjamin. *Jihad vs. McWorld*. New York: Ballantine Books, 1995.
5. Beck, Ulrich. *Što je globalizacija?*, Zagreb: Vizura, 2003.
6. Castells, Manuel. *Informacijsko doba – Ekonomija, društvo i kultura*. Svezak II, *Moć identiteta*, Zagreb: Golden Marketing, 2002.
7. Chase-Dunn, Christopher. *Global Formation: Structures of the World-Economy*. Cambridge: Polity Press, 1991.
8. Cohen, Robin and Kennedy Paul. *Global Sociology*, London: Macmillan Press Ltd, 2000.
9. Dicken, Peter. *Global Shift – Transferring the World Economy*. New York: Guilford Press, 1998.
10. Featherstone, Mike (ed.). *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. London: Sage, 1990.
11. Featherstone, Mike et al. *Global Modernities*. Thousand Oaks: Sage, 1995.
12. Feffer, John (ed.). *Living in Hope: People Challenging Globalization*. London: Zed Books, 2002.
13. Fortuna, Carlos (ed.). *Cidade, cultura e globalização*. Lisboa: Celta, 1997.
14. T.L. Friedman. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, New York: Farrar, Straus&Giroux, 1999.
15. Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press, 1992.
16. Giddens, Anthony. *Sociology*. Oxford: Polity Press, 1990.
17. Giddens, Anthony. *Odbjegli svijet: kako globalizacija oblikuje naše živote*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2005.
18. Gidens, Entoni. *Posledice modernosti*. Beograd, 1998.
19. Hardt, Michael and Antonio Negri. *Imperij*. Zagreb: Arkzin i Past Forward, 2003.
20. Held, David. *Demokratija i globalni poredak*, Beograd: Filip Višnjić, 1997.
21. Held, David et al. *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press, 1996.
22. Hirst, Paul and Grahame Thompson. *Globalizacija – međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja*. Zagreb: Liberata, 2001.
23. Hoffman, Jürgen. *Globalne opasnosti i mogućnosti za politiku rada u EU*. Zagreb: Revija za socijalnu politiku, 6 (3/4): 307-329, 1999.
24. Jameson, Fredric and Miyoshi, Masao (ed.). *The Cultures of Globalization*. Durham: Duke University Press, 1998.
25. Legrain, P. *Open world: the Truth about Globalization*, London: Abacus, 2003.

26. IMF (2003) *Common criticism: some responses*, URL:<http://www.imf.org/external/np/exr/crit/eng/crit.htm> (31.03.2004).
27. Ritchie, M. (1997) *Globalization vs. Globalism*, URL: <http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/kirsh.htm>. (31.03.2004.).
28. Robertson, Roland. *Globalization – Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications Ltd, 1992.
29. Rupert, Mark and Hazel Smith (eds.). *Historical Materialism and Globalization*. London: Routledge, 2002.
30. Sassen, Saskia. *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 1991.
31. Scholte, Jan Aart. *Globalization. A critical introduction*. London: Macmillan, 2000.
32. Sklair, Leslie. *Sociology of the Global System*. London: Harvester Wheatsheaf, 1991.
33. Šimleša, Dražen. *Antiglobalizacijski pokret - stavovi, motivi, ciljevi i dometi*, magistarski rad, Zagreb, 2004
34. Tomlinson, John. *Globalization and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press, 1999.